

EKKLESIA AMSTERDAM zondag 10 maart 2024

Sjofele koning (2 Samuël 6)

Mirjam Elbers

In de documentaire *Navalny*, over de eerste vergiftiging van de Russische oppositieleider Aleksei Navalny in 2020, wordt aan Navalny gevraagd wat hij zou doen als hij zou worden gekozen tot president van Rusland. Het is een van de weinige echt inhoudelijke momenten van de documentaire. Het antwoord verraste me, in positieve zin: 'Ik zou de macht in stukken snijden,' zo zegt hij, nogal plastisch. 'De grote taart van de macht die in Moskou centraal wordt vastgehouden, zou ik in stukken snijden en verdelen over verschillende delen van het land. Het geld moet teruggegeven worden aan de lokale gemeenschappen, want het is van hén.' Naast democratie, mensenrechten en vrijheid van meningsuiting stond nu juist dit tot mijn verrassing hoog op Navalny's lijstje. Over de man zelf is veel op te merken, veel te bekritisieren ook, maar blijkbaar meende hij wel dat macht er is om te delen. Des te pijnlijker om juist deze man de afgelopen week via een livestream vermoord in zijn kist te zien liggen. Die levendige activist, 47 jaar, die uiteindelijk niet op kon tegen het regime waar hij tegen streed. En hoe dood ook, zelfs zijn dode lichaam stelde in zekere zin nog een kritische vraag, aan de Russische bevolking en aan de hele wereld: wie heeft er eigenlijk de macht? Wie is er koning en hoe moet een koning zijn? Aan wie geven wij de eer?

Dat is een door en door *bijbelse* vraag. Wie maakt de dienst uit - in ons leven, maar vooral ook in ons gezamenlijke leven, in de samenleving? Anders dan in veel godsdiensten en levensbeschouwingen is dat de vraag waar het in heel de bijbel over gaat. Dat maakt de bijbel een door en door politiek boek. Niet ons individuele zielenheil staat er centraal of onze persoonlijke groei. Of in ieder geval alleen zó, dat dat het heil van heel de volkerenwereld op het oog heeft. Wie is er koning in deze wereld? Dát is de vraag van de bijbel.

De onlangs overleden wereldberoemde egyptoloog Jan Assmann noemde de Thora aan 'politiek monotheïsme'. Assmann was vanuit zijn interesse in het oude Egypte het boek Exodus gaan lezen, eigenlijk vrij blanco. Omdat het in de bijbel nogal negatief over Egypte ging, was hij nieuwsgierig geworden. Al lezend viel hij van de ene verbazing in de andere. Hij zocht naar woorden om de visie te beschrijven die hij in de Thora aantrof en kon alleen maar zeggen: 'Dit is *politiek* monotheïsme.' Niet het geloof in één god is bijzonder aan de bijbel - dat had je in het oude Egypte en elders in de oudheid wel meer - maar dat politiek-kritische ervan. De koning wordt in de bijbel niet als een godheid aanbeden maar bekritiseerd, door die ene, vreemde, beeldloze Stem. Die Stem die bevrijding wil, verandering, een andere orde. Revolutionair, noemde Assmann het.

En dat zie je wel in het bijzonder aan dit verhaal over koning David, dit tweeluik. Want dat is het. Twee manieren van koning zijn worden er geschilderd, twee wijzen van menszijn voor het aangezicht van deze Ene, vreemde Stem. Eigenlijk had er helemaal geen koning moeten zijn in Israël. Tegen de wens van de profeet Samuël in, en tegen het grote visioen in, wilde het volk toch een menselijke koning. Het bijzondere van Israël had moeten zijn dat alleen JHWH koning zou zijn. Alleen die vreemde, stille Stem van bevrijding. Zijn woorden had Israël immers door de woestijn meegedragen in die ark, in die vreemde kist. In die ark lag de 'magna charta' van de humaniteit, die grondwet van bevrijding: je bent een bevrijd mens, niet bedoeld voor slavernij en onderdrukking, leef dan ook bevrijd! Die grote zegen en opdracht, die Stem was toch koning in Israël? Maar nu was er toch een menselijke koning gekomen in Israël. Eerst een

grote mislukking, met koning Saul, die het op een akkoordje gooide met de macht van de omringende volkeren. Maar daarna, dan toch, een koning naar Gods hart: David. En David heeft alles goed gedaan. Hij heeft ruimte geschapen voor het onderdrukte slavenvolk, hij heeft ze verenigd en de eeuwige vijanden verslagen. Hij heeft Jeruzalem gemaakt tot stad van David. En nu? Daarover gaat het verhaal van vandaag. David heeft alles goed gedaan. Hij is geen dictator of boze geest of tiran, nee, hij is een koning geweest naar Gods hart. Hij heeft alles volgens plan gedaan. En nu wil hij een kroon op dat werk. Hoe herkenbaar!

Dan wil David maar al te graag, net als veel andere koningen, dat God zelf zijn kroon wordt. Niet alleen het land en de stad is zijn project geworden, maar ook deze God moet onderdeel worden van zijn grote campagne. *With God on our side*. Hij wil God zelf, als kers op de taart, in Jeruzalem hebben. Helaas heeft Israël, anders dan de andere volkeren, geen godsbeeld, geen gouden beeld of houten paal die men in processie de stad kan binnendragen. Alleen die kist, met die woorden erin. Nu ja, denkt David, ook met die ark, die rare kist, moet het kunnen. De ark moet dienst doen in het grote project van David.

En daarom gaat David die ark halen. Met dertigduizend soldaten, op een mooie, nieuwe kar. Het lijkt wel een nieuwe militaire campagne. Maar je voelt aan alles: dit gaat mis. Dit gaat niet. David wil sier maken, met die ark, als een Amerikaanse president met de hand op de bijbel. Maar hij vergeet om de woorden te lezen die in die ark zitten. Je moet geen eed zweren op de bijbel, je moet de ark niet als een kunststuk in jouw stad zetten, maar je moet erin lezen! Dat was immers de taak van een koning: de Thora te lezen, dag en nacht. Horen over bevrijding van slaven, over de dienst aan mensen.

En dus is deze tocht een misser: de ossen glijden uit. Die hele ark begint te schuiven, er is geen houden meer aan. Die ark van JHWH laat zich niet voor karretjes spannen. En dan is daar, als in een reflex, die hand van Oezza. Hoe begrijpelijk. Net als David bedoelt Oezza het goed. Hij wil de processie redden. Hij wil de bestaande orde handhaven. Het is de religieuze reflex die we allemaal kennen: God moet op zijn plek blijven. Laten we de heilige huisjes overeind houden. Het is de hand die probeert God in het gareel te houden, die probeert God te houden waar we hem willen hebben. Als kroon op ons werk. Het is een hand die je in de kerkgeschiedenis, in de mensengeschiedenis, steeds weer terugziet. De hand die gauw de doofpot dichtdoet. De grootinquisiteur die tegen de Messias zegt: 'Kom maar niet terug op aarde, dat geeft te veel onrust!' De hand die een mooie christelijke vlag zet op onze modderschuit. De hand die de deur dicht houdt voor hoeren en tollenaars, voor vluchtelingen en andere mensen die niet zijn zoals wij. Die niet passen in ons plan. Het is de religieuze reflex die we allemaal kennen om de status quo in stand te houden. De ervaring dat we alleen maar reageren kunnen vanuit onze eigen denkkaders.

Vorig weekend schreef iemand in de krant erover: dat wij, als half Nederland PVV stemt, boeken gaan lezen over populisme. In plaats van echt contact te maken. We reageren als in ene reflex op de manier die ons vertrouwd is. Dat is die hand van Oezza.

Maar zo gaat het in de bijbelse verhalen niet. Dat is misschien wel het unieke aan die verhalen. Dat ze zo kritisch zijn over onze eigen religieuze reflexen. Want JHWH, de vreemde Mensengod van Israël, valt nog liever in de modder dan dat hij 'onze' God naar ons beeld moet zijn. Israëls God weigert om aan die maskerade mee te doen. Want dan is hij deze bijzondere God niet meer. Dan spreken de woorden van bevrijding (die in die ark liggen) niet meer. Dan is het over en uit met de bevrijding... Zoals het nu over en uit is met Oezza. Ja, we schrikken ervan. Er klinkt hier in het eerste deel van het tweeluik een groot 'nee'. Maar nu moeten we de bijbel dus niet gaan lezen met de blik van 'dat moet wel heel wat voor Oezza geweest zijn'. Dan

missen we de hoopvolle, visionaire *boodschap* van dit verhaal: namelijk dat er 'nee' gezegd wordt tegen die religieuze reflex van ons. Met het slaan van Oezza wil gezegd worden, dat wij de Mensengod van Israël niet in regie kunnen nemen. Godzijdank niet. Liever de modder in dan de macht dienen.

Die radicale kritiek brengt David in verwarring. En hij roept het uit: 'Hoe zal de ark van JHWH dan tot mij komen?' Ja, het bijbelse, humanistische geloof is geen bevestiging van onze ideeën. Het helpt ons van onze religieuze reflexen af. Met grote verwarring tot gevolg.

Hóe zal het gaan, als het niet volgens mijn regels gaat? Dat is een goede vraag. Het moet opnieuw. Het moet totaal anders. We moeten terug naar de tekentafel, nu al onze projecten gestrand zijn. Als we van de zorg of van een woningcorporatie of van het onderwijs projecten hebben gemaakt die ónze glorie moeten laten zien. Als we vergeten zijn waar het ook alweer om ging, en het alleen nog maar om de status gaat van managers en directeuren. Dan moeten we terug naar de tekentafel. Die vreemde God van Israël zet een streep door onze plannen. Als deze God moet dienen als de totempaal van ons succes, dan gaat hij liever een blokje om. En dat is dan ook precies wat er gebeurt.

De ark gaat het land uit. Naar Oveed-Edom. Naar 'Dienaar Heiden'. De woorden van bevrijding zoeken een plaats waar ze tot hun recht komen. Zo niet in Israël, dan ergens anders. Dan gaat het via de heidenen. De weg van de Thora gaat via hoeren en tollenaars. Via de weg van de modder en de vernedering. Dán rust er zegen op. En dán horen we hoe David de ark zal ontvangen.

In de tweede scène van het tweeluik voert niet David de regie, maar de ark. David moet naar het heidense huis, om de ark te doen opgaan. Ditmaal niet op een kar. Maar met mensenhanden. Wat menselijkheid, wat humaniteit is, moet opnieuw worden uitgevonden. Er moet opnieuw Thora gelezen worden. De ark moet op de schouders gedragen worden, niet op een kar. Het wordt geen militaire triomftocht, maar een liturgische gang. Onder geschal van de ramshoorn, de sjofar. De hoorn die het aangename Jaar des Heren aankondigt. En David blijft nu niet op afstand. Hij gaat zélf te voet voor de ark uit. Het komt ditmaal dicht op z'n huid. David ontbloot zich. Hij doet al zijn kleren uit. Het enige dat hij aanhoudt, is zijn hemd, zijn linnen lijfrok. Hij danst voor de ark uit. Alles is totaal anders dan die eerste keer. David, de koning, heeft alle eer en decoratie afgelegd. Sjofel is hij, zo zegt hij zelf, naakt, ontbloot voor het aangezicht van JHWH. Een sjofele voorganger in de liturgie. Niet God in dienst van David, maar David in dienst van deze God. Tot zijn verbazing treft David zichzelf aan bij de zogenaamde heidenen, volk dat hij nauwelijks kent. Hij begeeft zich als het ware onder de PVV-stemmers in Scheveningen en tegelijk ook onder de vluchtelingen in ter Apel - hij moet zijn bubbel uit, hij komt nu daar waar die ark hem brengt. David is helemaal teruggedaan naar de tekentafel, niet hoog in zijn toren, maar midden onder de mensen.

Michal, de vrouw van David, is wel in haar toren blijven zitten. Ze ziet David in zijn hemd staan, ze kijkt op hem néér vanuit het venster. En ze denkt: 'Nee, dat hóórt toch niet?' Een koning hoort eerbiedwaardig en goed gekleed te zijn. 'En zij verachtte David in haar hart', zo staat er. 'Wat een eer!' zegt ze schamper over de vertoning die ze heeft gezien. En daarmee slaat ze ongewild de spijker op de kop: Ja, dat is in de bijbel nu 'eer'. Gods eer is niet gelegen in onze heldenlijsten, in onze Quote 500 of lijst van invloedrijkste personen van het jaar. Dat zijn ónze spelregels, dat zijn ónze neigingen en reflexen. En daar zouden we, net als Michal, onze échte toekomst, echt menselijk leven, nog wel eens mee in de weg kunnen zitten. 'Voor Michal was

er geen kind', zo staat er. Dat wil zeggen: er is geen toekomst mogelijk als wij deze sjofele koning voor onwaardig houden. Als we blijven geloven in groeien en groter. Als we wel trots zijn op onze kinderen als ze CEO van een groot bedrijf worden, maar hen meewarig aankijken als ze leraar willen worden of bij een kinderdagverblijf gaan werken. De enige vraag die er echt toe doet, is: is hier de menselijkheid mee gediend? Als we toch eens zó naar de wereld konden kijken...

Wie en wat geven we de eer? Dat is de vraag die misschien juist ook wel in de tijd voor Pasen centraal moet staan. Een paar dappere Russen zijn de afgelopen week met gevaar voor eigen leven eer gaan bewijzen aan een dode, uitgeschakelde man die ogenschijnlijk niets meer voor hen kan doen. Omdat ze ergens de hoop vandaan hebben dat het anders kan. Laten wij dan op z'n minst geen Oezza zijn, gefixeerd op de status quo, op onze religieuze hang naar succes, naar hoe het altijd al was, naar een sterke leider. Thora en Profeten fluisteren ons een heel ander geheim in: dat we al een koning hébben. Eén die sjofel is met de sjofelen. Dood met de doden. Die ons opzoekt in onze kwetsbaarheid, als we het niet meer zien, als we verre van mooi of gezond zijn. Die naakt werd met de naakten. En die dan zegt: Sta op, wees niet bevreesd!

Dat we daarmee wagen, zonder angst, moge dat zo zijn.